

Bürhan-ı Limmî ve Bürhan-ı İnnî

Bürhan-ı limmî, müessirin esere delâleti, **bürhan-ı innî** ise eserin müessire delâletidir. Bu ince mânâyı bazı misâllerle fehme yakınlaştırmaya çalışacağız.

Meselâ, hattatlık san'atında fevkalâde maharet kesbetmiş bir zat, "her cemâl ve kemâl sahibi kendi cemâl ve kemâlini görmek ve göstermek istemesi" sırrınca, bir Kur'ân-ı Kerîm yazarak bu hattatlık kemâlini onda tezahür ettirecek ve müştâk seyircilerine temâşa ettirecektir. Bu zat, bunun zıddıyla muamele etse, yani hiç yazı yazmasa kendisinin hattat olduğunu nasıl gösterecek ve o kemâl nasıl bilinecektir?

İşte, o zattaki hattatlık kemâlinin yazı yazmaya delâleti, müessirin esere delâletidir ve bir bürhan-ı limmîdir. O zatın yazdığı yazıların, kendilerini bir hattatın yazdığına ve o zatın mevcut, hayattar, âlim, irade sahibi ve kudret sahibi olduğuna delâletleri ise, eserin müessire delâletidir ve bir **bürhan-ı innî**dir.

Aynen bu misâl gibi, Hâlik-ı Lemyezeli ve Kadir-i Layezal olan Allahü Azîmüştân'ın da nihayetsiz kudretini, ilmini, hikmetini ve sair sıfat-ı İlâhiye ve esmâ-i hüsnâsını tezahür ettirmesi ve bu kâinat kitabını yazarak zîşuurların takdir ve istihsanını celbetmesi, ism-i **Hakîm**'in muktezasıdır.

İşte, O Kâdir-i Zülcelâl'in, sema denizini umum yıldızlarıyla ve zemin yüzünü bütün enva-ı nebatat ve hayvanatıyla kemâl-i intizamla ve nihayet sühûletle idare edecek bir nihayetsiz kudrete sahip olması, bu kâinatın yaratılmasına bir bürhan-ı limmîdir. Umum mevcudatın nihayet sühûletle sevk ve idare edilmesinin O Kadir-i Ezelîye delâleti ise, bir bürhan-ı innîdir.

Veya Ganiyy-i Mutlak ve Rezzâk-ı Kerîm olan O Rahmân-ı Rahîm'in Rezzâkiyetinin ve Rahmâniyetinin, umum zîhayatın rızıklandırılmasına delâleti bir bürhan-ı limmîdir. Bu terzik ve tena'umun O Rezzâk-ı Kerîm'e delâleti ise bir bürhan-ı innîdir.

Aynı şekilde, Allahü Teâlâ'nın nihayetsiz hikmeti, bu hikmetli mevcudatın yaratılmasına bir bürhan-ı limmîdir. Umum mevcudatta güneş gibi zâhir olan hikmet-i bahirenin, O Hakîm-i Mutlak'a delâleti ise, bir bürhan-ı innîdir. Veya Cenâb-ı Hakk'ın Rubûbiyet-i Mutlaka'sının, böyle bir kâinatın yaratılıp, nihayet sühûletle terbiye edilmesine delâleti bir bürhan-ı limmîdir. Bu kâinatta zerrat'tan seyyarata kadar tebarüz eden umumî terbiyenin, O Rabbü'l-Âlemîne şهادeti ve delâleti ise bir bürhan-ı innîdir.

Diğer esmâ-i İlâhiye ve sıfat-ı Kudsiyeyi bu misâllere kıyas edebilirsiniz.

Netice itibariyle mes'ele şu noktaya münce oluyor:

Mâbudiyet, Hâlikiyet, rezzâkiyet, mâlikiyet, hâkimiyet gibi hakikatları ifade eden Rubûbiyet dairesi; mahlûkiyet, merzukiyet, mef'uliyet, mahkûmiyet gibi hakikatları ifade eden Ubudiyet dairesine bir bürhan-ı limmîdir. Ubûdiyet dairesi ise Rubûbiyet dairesine bir bürhan-ı innîdir.

Evet, **“Lâ ilâhe illâllah”** cümlesi Rubûbiyet dairesini, **“Muhammedün Resûlüllah”** cümlesi ise ubûdiyet dairesini temsil etmektedir.

İşte, **“Kelime-i şhadetin iki kelâmı birbirine şahiddir. Birincisi ikincisine bir bürhan-ı limmîdir. İkincisi birincisine bir bürhan-ı innîdir.”** cümlesinin bir vechi budur.